

זוטרתי", ומחשבה פוסלת בה לדעה שהרי זו הולכה, ורבנו ברוך חולק בדבר, שאין זו הולכת הדם.

הגמ' מחדשת, על פי היקש מיוחד בין הזאה לנתינה, שתעופת הדם מרגע צאתו מן העוף ועד הגעתו למזבח נחשבת כהזאה, ואם בתוך כך נקטעה יד הכהן – הזאתו פסולה, וממילא גם המחשבה פוסלת בשלב זה. רש"י סובר שפסול הכהן הוא כדין בעל מום, ומשמע שכך הדין בכל עבודה, שעל הכהן להיות כשר עד סיומה, גם אם היא נמשכת ונעשית מאליה. יש מפרשים שזהו דין מיוחד בהזאה, שיד הכהן נדרשת בשלמותה עד הגעת הדם למקומו, ואין צורך שיהא כשר במובנים אחרים (ערוך השולחן; אחרונים בדעת הרמב"ם).

גם בקרבנות שדמם נזרק מן הכלי, הזריקה נמשכת עד הגעת הדם למזבח. הדבר ידוע לגמ' מסברה (ריב"א), או שהדבר נלמד מהדרשה שבגמ'. לדעת השר מקוצי, בזריקה מן הכלי גם השלב שלפני יציאת הדם מהכלי, בעודו מתענע לצאת, נחשב כזריקה.

השר מקוצי (בשטמ"ק אות ה) הסביר אחרת מדוע הבעיה שמעלה הגמ' איננה קיימת בזריקת דם: בכל הקרבנות המחשבה יכולה לחול לפני יציאת הדם, כי נענוע הדם בכלי לקראת צאתו נחשב כזריקה, בניגוד לדם שבצוואר העוף, שאינו ניכר עד צאתו¹³.

כבר הובאו לעיל דברי הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב,ז): "היה מזה ונקטעה ידו... לא עלתה לו הזיה". בקרן אורה למד מכך שהרמב"ם אינו מזכיר קרבן מסוים שהדברים אמורים בכל הקדשים (אם משום שדרשת ר' זירא נאמרה על כל הקדשים, ואם משום שבשאר הקדשים הדבר ידוע בלא הדרשה, כתוס').

סיכום

בהזאת חטאת העוף יש קושי להגדיר את העבודות השונות, איזה שלב בתהליך ההקרבה נחשב כהולכה וזריקה, לעניין זה שמחשבת פסול עשויה לפסול באותו שלב. דעת רש"י שהנעת העוף לפני יציאת דמו היא "הולכה

מערכה כג. מחשבה פסולה בשעת הרחקת הדם מהמזבח (טו,ב)

האם קירובו המחודש למזבח הוא "הילוך הצריך", מכיוון שכעת הדבר נדרש, או שאין זה דומה להילוך הנצרך לעבודה לכתחילה?²

אביי הקשה עליו מברייתא המפרטת את דעת ר"א: "קבלו בפנים והוציאו לחוץ – זהו הילוך שאין צריך להלך", ומכאן יש לדייק: "הא³ חזר והכניסו – הילוך שצריך להלך הוא", ולא נחלקו על המקרה השלישי הנ"ל. רבא⁴ קיבל את הדברים: "אי תניא – תניא".

מחלוקת הראשונים בפירוש המסקנה

רש"י (ד"ה אי תניא) כותב: "ואין מחלוקת בין ר"א לת"ק,

סוגיית הגמרא

שנינו במשנה (לעיל יג,א): "שהזבח נפסל בארבעה דברים: בשחיטה ובקיבול ובהילוך ובזריקה. רבי שמעון מכשיר בהילוך... רבי אליעזר¹ אומר: המהלך במקום שהוא צריך להלך – מחשבה פוסלת; במקום שאינו צריך להלך – אין מחשבה פוסלת".

רבא סבר לפרש שהכל מודים (כלומר, ר"א וחכמים) בכלל זה של ר"א, שרק הילוך הנצרך להקרבה יש בו פסול מחשבה, אלא שנחלקו בהגדרת "הילוך הצריך": הולכת הדם כלפי המזבח היא "הילוך הצריך"; הרחקתו מהמזבח היא "הילוך שאין צריך"; ונחלקו "כשהכניסו וחזר והוציאו",

13. לעניין זה עיין גם במערכה פה: הדם הנשאר בכלי.

1. זהו הנוסח לפנינו במשנה ובגמ'. הב"ח הגיה "ר' אלעזר בר' שמעון", וכך דעת רש"י (טו,ב ד"ה אי תניא) הכותב שר"א חולק על ר"ש אביו (רש"ש). אולם כמה אחרונים הגיהו "אלעזר" סתם, והוא ר"א בן שמוע, בן דורו של ר"ש (מלאכת שלמה, תוספות חדשים), וכן הנוסח בכמה כת"ב בגמ' כאן וברוב כת"ב במקבילה בספרא (צו פרשתא ח,ה).

יש להעיר, שבתוספתא (זבחים א,ד-ה) הנוסח "ר' אליעזר", ואף נאמר שם: "וכן היה ר' אליעזר אומר: אפילו רגלו אחת על גבי הרצפה פסול", ומימרא זו הובאה בגמ' (זבחים כד,א ושבת צג,ב) על שם ר' אליעזר, ומשמע שהוא בעל המימרא דידן. ברם, בחסדי דוד פירש ש"וכן" אינו מוסב על דברי ר"א בעניין הולכה, אלא זהו המשך למשנה על חציצה בין רגלו לקרקע, ולפירושו אין לקשר בין שני מאמרים אלו.

2. מלשון הגמ' "כשהכניסו וחזר והוציאו" ניתן להבין שהויכוח רק במקרה שכבר הכניסו פעם אחת וכעת עליו לשוב על אותו מסלול, אבל במקרה שקיבל את הדם במקום מסוים והוציאו – הכל מודים שהולכה זו נצרכת, שכן אמנם ניתן היה להמנע ממנה אלמלא היה יוצא, אבל מסלול זה עדיין לא נעשה כהכנסה. בשטמ"ק (אות ב) נוקט שאין בכך נפקא מינה, אלא שהגמ' משמיעה רבותא בדעת חכמים, שאפילו הכנסה נוספת באותו מסלול נחשבת הילוך הנצרך. במשנה למלך (הל' פסוהמ"ק יג,ט) סובר שלשון הגמ' היא טעות סופר, וראוי לגרוס: "הוציאו וחזר והכניסו". ובקרבן אורה תמה עליו, וסובר

שבמקרה שרק הוציאו ושוב מכניסו מודה ר"א שזהו הילוך הנצרך.

3. לפנינו: "והא", לשון קושיה, ונוסח זה תמוה, ובכל כתבי היד: "הא". בשטמ"ק הגיה "תיבת והא נמחק" לגמרי, ונראה שלדעתו המשפט על חזר והכניסו איננו דיוק אלא המשך לשון הברייתא. טעמו, כנראה, שאם משפט זה אינו מפורש בברייתא – אין הכרח בדיוק זה מהסיפא, שכן מהרישא: "קבלו בחוץ והכניסו לפנים – זהו הילוך שצריך להלך" ניתן לדייק להיפך, שדווקא הכנסה כדרכה היא הילוך הצריך ואילו המוציא ואחר כך מכניס אינו הילוך הצריך. ברם, הגהתו מנוגדת לכל כתבי היד שבידינו, כאמור, ועוד, שהמילה "והא" בסוף המשפט מצביעה על כך שזהו דיוק, וגם בתוספתא המקבילה (זבחים א,ד) מופיעים שני המשפטים הראשונים (בשינוי) ולא השלישי. בקרבן אורה מסביר שהדיוק מהסיפא עדיף מהדיוק מהרישא, כי אם ההכנסה שלאחר ההרחקה לדעתו איננה הילוך הנצרך – היה ראוי לברייתא להשמיע רבותא ולחלק בין שני סוגי ההכנסה.

4. בגמ' לא מפורש למי "איתיביה" אביי ומיהו שהודה לו, ויש מקום להבין שאביי הקשה לרב ירמיה מדיפתי על שמועתו בשם רבא ורב ירמיה הוא שהודה לאביי. וכך משמע לכאורה מדברי רב ירמיה: "הא צריך לאמטוייה מחלוקת ר"א ורבנן", שכן אם אביי הקשה לרבא ורבא הודה לו, ורב ירמיה הוא שמסר את כל השמועה – מדוע אמר את ההוה-אמינא של רבא ולא את מסקנתו? וכן משמע במשנה למלך, שרבא לא חזר בו, ראה להלן. מאידך, מבחינת סדר הדורות קשה להניח שאביי שמע את דברי רבא מרב ירמיה מדיפתי.

השגת הראב"ד: הלכה כרבי אלעזר

הראב"ד (שם) משיג על פסק הרמב"ם: "לא נהיר, דסוגיין כולה כרבי אלעזר, דאמר לא שמה הולכה". דעתו כרש"י אך מטעם אחר, שאמנם חכמים חולקים על ר"א וסוברים שגם הרחקה מהמזבח היא הולכה, אבל סוגיית הגמ' הולכת בשיטת ר"א שאין זו הולכה.

בכסף משנה פירש שכוונת הראב"ד, שמחלוקת אביי ורבא עוסקת בשיטת ר"א, ומכך שטרחו לברר את שיטתו – משמע שהלכה כמותו. ודחה הכס"מ טענה זו, שכן מדיון זה מתבררת גם דעת חכמים. עוד הקשה במשנה למלך על סברה זו, שמדברי רבא עצמו (טו,א) "דהא צריך לאמטוייה" מוכח שפסק כחכמים, שהרי לפי פירושו סברה זו שנויה במחלוקת ר"א וחכמים⁶.

במשנה למלך הסביר את הראב"ד אחרת, שסוגיות אחרות מוכיחות שקיימא לן כר"א שהרחקה מהמזבח איננה נחשבת הולכה. המל"מ מציין לגמ' לעיל טו,א הדנה על הולכה שלא ברגל, ואומרת שלדעת ר' יוחנן המושיט את המזרק בידו פסול ואין לו תקנה. על כך מקשה הגמ' מהמשנה: "קיבל הכשר ונתן לפסול – יחזיר לכשר", ומתרת: "דקאי זר בראי", כלומר, הכהן מסר את המזרק לזר המרוחק יותר מהמזבח, ואין זו הולכה, ולכן אין פגם בכך שהדבר נעשה שלא ברגל.

עוד שם כיוצא בזה: "נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו – כשר. הכא במאי עסקינן? כשיצא לחוץ" והתרחק מהמזבח, ומכיוון שאין זו הולכה – לא נפסלה בגלל שהיתה שלא ברגל.

באחרונים (שפת אמת טו,א; ר"ח הלוי; אבן האזל) תירצו קושיות אלה: יש לחלק בין הולכה הנעשית ברגל, שנחשבת הולכה, ולכן גם בהרחקה מהמזבח הרי זו הולכה, לבין הולכה שלא ברגל, שאיננה הולכה כלל, והחסרון בה (שלדעת ר' יוחנן גם אין לו תקנה) הוא רק ביטול העבודה של הולכה ברגל, וכשעושה זאת בדרך של הרחקה מהמזבח – אין זה ביטול להולכה ברגל.

במרכבת המשנה דייק כדעת הראב"ד גם מן הסוגיה (טו,א) על הולכת זר. הגמ' דנה על אפשרויות שונות: "הוליכו זר והחזירו כהן", "הוליכו כהן והחזירו חזר והוליכו זר", והאפשרות שהזר הרחיק את המזרק לא נדונה כלל, ומשמע שהדבר ברור שאינו פוסל (וכן הוכיח באור שמח). לדעת הרמב"ם תירץ במרכבת המשנה, שיש להבדיל בין שני אופנים של הרחקה מהמזבח: הסוגיה כאן עוסקת במצב שזה שהרחיק רוצה להביא את הדם בסופו של דבר למזבח, אלא שעשה כן בדרך ארוכה יותר. במקרה זה גם ההרחקה היא חלק מעבודת ההולכה, והמחשבה פוסלת בה ואף הזר

אלא אר"ש אבוה קאי ופליגי". פירוש: רבא נשאר בדעתו שהכל מודים שהרחקה מהמזבח איננה הולכה (נראה שהדבר פשוט לרש"י מכח הסוגיות שיובאו להלן לביסוס דעת הראב"ד הפוסק כן), ומכיוון שהוכח מהברייתא שר"א מחשיב את הקירוב שאחרי ההרחקה כהולכה – על כרחו נאמר שאין מחלוקת בין ר"א לת"ק, אלא בא רק לפרש את דברי החולקים על ר"ש (שטמ"ק אות ה).

הרחקת המזרק מהמזבח. מסקנת הגמרא שרבי אלעזר בא לומר שזו אינה הולכה, ונחלקו ראשונים האם חכמים חולקים עליו בנקודה זו. לדעת הרמב"ם להלכה אף זוהי הולכה.

לעומת זאת הרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב: "ואין הלכה כרבי שמעון ולא כרבי אלעזר", ומכאן שלדעתו רבי אלעזר חולק על חכמים. בהל' פסולי המוקדשין (יג,ט) אף פסק: "...והמהלך במקום שאינו צריך – הרי זו הולכה, והמחשבה פוסלת בה. כיצד? אם קיבל הדם בפנים, ולא הלך בו לגבי המזבח אלא הלך בו להוציאו לחוץ, וחייב בשעת הילוכו לחוץ במחשבת הזמן וכיוצא בה – הרי זו פוסלת".

הרמב"ם פוסק אפוא להלכה שגם מחשבה בשעת הוצאת הדם לחוץ – פוסלת את הזבח. לדעתו ההנחה שיש מחלוקת בין ר"א לחכמים במקומה עומדת, ורבא חזר בו מההנחה שלכולי עלמא הרחקה מהמזבח איננה הולכה והוכרח לומר שחכמים פסלו אף בכגון זה. ומכיוון שהלכה כרבים – יש לפסוק כן (כסף משנה; משנה למלך).

בקריית ספר מביא מקור לכך שהולכה שאינה נצרכת נחשבת הולכה: "דכיון דמקבל פסיל ביה מחשבה כל זמן קבלתו, אפילו אין צריך כולו לזריקה⁵, הכי נמי כל הילוך, אפילו אין צריך – פוסל בו מחשבה, דתרוייהו קבלה והולכה מחד קרא נפקי דכתיב 'והקריבו'".

6. לכאורה רבא חזר בו וסבר שהכל מודים בכך, אך עיין בהערה 4.

5. נראה שכוונתו, שבקבלה בעיניו שיקבל כל דמו של פר (להלן כה,א), ולזריקה על המזבח אין צורך בכל הדם, ושפיכת השיריים איננה בגדר זריקה (אך יש להעיר, שהלימוד על כך שצריך לקבל את כל הדם הוא מ"ואת כל דמו ישפוך" בשיריים).

מודים שהרחקה איננה הולכה, ואילו הרמב"ם סובר שלפי מסקנה זו חכמים מחמירים אפילו בהרחקה מהמזבח.

הרמב"ם פוסק כחכמים על פי פירושו, ואילו הראב"ד פוסק כר"א, על סמך סוגיות המוכיחות שהרחקה מהמזבח איננה נחשבת הולכה, לעניין הולכה שלא ברגל וכן הולכת זר. יש שחילק בדעת הרמב"ם בין המרחיק מהמזבח במטרה להחזיר את הדם למזבח, שהרחקתו נחשבת הולכה, לבין המרחיק שלא על מנת להביאו למזבח, שאינה הולכה (מרכבת המשנה).

פוסל בה. הסוגיה הקודמת על הזר עוסקת בהרחקה שלא על מנת להביא את הדם למזבח, וזו אכן אינה הולכה כלל⁷.

סיכום

רבא סובר שהכל מודים שהרחקה מהמזבח איננה הולכה, ואין המחשבה פוסלת בה. בתחילה סבר שהקולא של ר"א עוסקת במי שמקרב למזבח דם שלפני כן הורחק ממנו, אבל הגמ' מוכיחה שלדעת ר"א אף זוהי הולכה. דעת רש"י שלפי מסקנה זו אין מחלוקת בין ר"א לחכמים, והכל

עקרונית שהליכה בכיוון ההפוך מן הנדרש אין לה דיני הליכה, ולחילוקו של המרכבת המשנה הרי זה מיושב.

7. יש לציין לירושלמי ביומא (פ"ו ה"ג) בעניין השעיר המשתלח לעזאזל: "ברח דרך הליכה – מטמא בגדים; דרך חזירה – אינו מטמא בגדים". אף כאן משתמעת סברה